

Laukuvos apylinkės kryžiuočių karo kelių aprašymų duomenimis*

Vytenis Almonaitis

Vytauto Didžiojo universitetas

Įvadas

Laukuvos vardas, kelis kartus paminėtas Mindaugo aktuose, vėliau ilgam pasakėta istorijos ūkanose. Jos apylinkių istoriją tęsia tik 1384–1402 m. sudaryti kryžiuočių karo kelių į Lietuvą aprašymai, vadinamieji „wegeberichtai“¹. Tai trumpas, į pusšimtį šiuolaikinės knygos puslapių telpantis tekstas, prie kurio, kaip prie neišsemiamo šulinio, istorikai vis grįžta ir grįžta pasisemti žinių apie XIV a. pabaigos – XV a. pradžios Lietuvos socialinę struktūrą, krašto administravimą, vietovardžių ir asmenvardžių formas ir kt. Vis dėlto pirmiausia – tai istorinės geografijos šaltinis, teikiantis informacijos apie to meto gyvenviečių ir gynybos centrų išsidėstymą, administracinius vienetus bei jų ribas, gyvenamosios erdvės dydį ir kt.

Šį tekstą kaip istorinės geografijos šaltinį jau yra tyrinėję daugelis mokslininkų. Pirmasis maršrutų aprašymuose minimus vietovardžius, kitus objektus bandė atpažinti šaltinio skelbėjas Theodoras Hirschas (Hiršas)². Tačiau nemokėdamas lietuvių kalbos, neturėdamas nei tikslesnių žemėlapių, nei Lietuvos oikonimų bei hidronimų sąrašų, jis daugeliu atvejų apsirikko. Vėliau „wegeberichtus“ tyrinėjo vokiečių mokslininkė Gertruda Mortensen, taip pat lenkų istorikas Henrykas Łowmiański, tačiau jie lokalizavo tik kai kurias vietas, pažymėjo tik apytikres aprašomų žygių maršrutų linijas³. Daug aprašymuose minimų vietovardžių identifikavo Juozas Jurginis rengdamas iki šiol vienintelę šaltinio publikaciją lietuvių kalba⁴. Šis tekstas buvo skirtas ne mokslui, o plačiajai

* Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 09 09.

¹ Die litauischen Wegeberichte. *Scriptores rerum Prussicarum*. Hrsg. Von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke. Leipzig, 1863, Bd. 2, S. 662–708 (toliau – *SRP II Wgb.*).

² *Ten pat*, žr. komentarus.

³ Łowmiański H. *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, Wilno, 1932, t. 2: Mapa „Osadnictwo Litewskie do roku 1422“ (toliau – *Łowmiański H. T.II*); Mortensen G. Beiträge zu den Nationalitäten und Siedlungsverhältnissen von Preussisch-Litauen, Berlin, 1927, S. 61–67, die Karte „Ostgrenze der Wildnis (Westgrenze der Litauer) um 1400“ (toliau – *Mortensen G.*).

⁴ Lietuvos kelių aprašymai, padaryti kryžiuočių žvalgų XIV amžiuje. *Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai* (XIV–XIX a.). Parengė J. Jurginis ir A. Sidlauskas, Vilnius, 1983, p. 7–41 (toliau – *Lietuvos kelių aprašymai*).

visuomenei, gal todėl jame apstu įvairiausių netikslumų. Apskritai galima pasakyti, kad istorinės geografijos aspektu kryžiuočių karo kelių į Lietuvą aprašymai tebėra menkai ištirti. Tiesa, maršrutai į Vakarų Lietuvą (tarp jų – ir į Laukuvos apylinkes) susilaukė kiek didesnio dėmesio. Dar XX a. pradžioje, tyrinėdamas Žemaitijos piliakalnių, aprašymais rėmėsi lenkų archeologas Liudvikas Krzywickis (Kšivickis)⁵. Beje, jam pirmam pasisekė surasti Paršpilio vietą⁶. Platų straipsnį šia tema 1930 m. paskelbė Vaclovas Biržiška⁷. Nors jo tekstui nesuteikta įprastinė mokslinio darbo forma, V. Biržiškai pasisekė atpažinti daugelį iki tol neidentifikuotų vietovardžių. Kita vertus, kai kurios jo lokalizacijos stokoja pagrįstumo, yra labai apytikrės arba tiesiog klaidingos. Pavyzdžiui, šiandien jau nekyla abejonių, kad V. Biržiška akivaizdžiai buvo neteisus⁸ tapatindamas Genioto dvarą su Treigių piliakalniu. Ypač kruopščiai senuosius istorinės Žemaitijos vietovardžius, minimus įvairiuose XIII a. – XV a. pradžios šaltiniuose, ištyrė, rekonstravo ir daugeliu atvejų sėkmingai lokalizavo Antanas Salys⁹. Tačiau ir jo tekste pasitaiko netikslumų, pavyzdžiui: vardijant Medininkų kraštui priskirtinas vietoves pamirštama Šiauduva¹⁰.

Taigi ir kelių į Vakarų Lietuvą istoriniai geografiniai tyrimai toli gražu nėra baigti. Vis dėlto norint pakartotinai aptarti juos visus (ar bent maršrutus, vedusius į Laukuvos apylinkes), reiktų gerokai paplušti. Todėl šiame ribotos apimties tekste bus analizuojamos tik maršrutų dalys,ėjusios per pietinę buvusio Medininkų krašto dalį, t. y. per Laukuvos apylinkes, maždaug 6–7 kilometrų spinduliu nuo dabartinio miestelio centro. Konkrečiai bus tiriami 1, 2, 5, 8, 9, 12, 13, 14, 17, 22, 23 maršrutai. Darbo tikslas – išsiaiškinti, kokios Laukuvos apylinkės gyvenvietės ir upės minimos šiame šaltinyje, aptarti jau atliktų oikonimų bei hidronimų lokalizacijų pagrįstumą, nustatyti Laukuvos apylinkių gyvenviečių administracinį pavaldumą XIV a. pabaigoje.

Lokysta ir „Lokystos kraštas“

1394 m. sudarytame 22 karo kelio aprašyme sakoma, jog nužygiavus vieną mylią nuo Genioto dvaro (prie Kvėdarinos)¹¹ pasiekiami Medininkai, o pirmoji stovyklavietė šiame krašte įrengtina *im lande Lakuste*, kur yra piliakalnis¹². Vietovardyje *Lakuste* atpažintinas upės Lokystos vardas. Beje, tokią identifikaciją patvirtina faktas, kad 1 kilometras nuo Lokystos – Treigiuose – yra piliakalnis¹³, kad maždaug toje pačioje vietoje rekomenduojama įrengti stovyklą 2 ir 13¹⁴ aprašymuose. Tačiau viską komplikuoja priežodis *land*, reiškiantis kraštą, tam tikrą administracinį vienetą ar bent jo centrą. Taigi jei versime pažodžiui, aprašyme rekomenduojama žygiuoti „iki Medininkų krašto, kuriame pirma stovyklavietė bus Lokystos krašte“.

⁵ Krzywicki L. *Żmudź starożytna*. Warszawa, 1906; Kšivickis L. *Žemaičių senovė*. Kaunas, 1928.

⁶ *Ten pat*, p. 37–39.

⁷ Biržiška V. Kryžiuočių keliai į Lietuvą XIV amž. (Iš Wegeberichtų). Pirmoji dalis: Keliai į Žemaičius, *Praeitis*, Kaunas, 1930, t. 1, p. 1–63 (toliau – Biržiška V.).

⁸ *Ten pat*, p. 16.

⁹ Salys A. Die žemaitischen Mundarten. Teil I. Geschichte des žemaitischen Sprachgebiets, *Tauta ir žodis*, Kaunas, 1930, t. 6, p. 173–314 (toliau – Salys A.).

¹⁰ Salys A., p. 225–226, 234.

¹¹ Vietovardis aptariamas žemiau, skyrelyje „Genioto gyvenimo kitur“.

¹² SRP II Wgb, S. 677 („...in das land czu Medeniken, do wirt das erste leger im lande Lakuste, do lyt j. borgwal“); *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 16.

¹³ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*. T. 2: *Piliakalniai*. Vilnius, 1975, p. 169–170 (toliau – *Archeologijos atlasas*. II).

¹⁴ SRP II Wgb, S. 666, 673; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 9, 14.

V. Biržiška manė, kad „Lokystos kraštas“ esąs suvoktinas kaip Medininkų krašto ar Šiauduvos krašto sinonimas¹⁵. A. Salys terminą *land* vertino ypač rimtai, ir, nors pripažino, kad *Lakuste* kilęs iš hidronimo Lokysta, tačiau buvo linkęs manyti, jog šiuo atveju omenyje turima ne upė¹⁶. J. Jurginis savo vertime problemą „išsprendė“ paprasčiau: žodį *land* jis visiškai praleido¹⁷.

Treigių piliakalnis nuo Lokystos pusės. Apie 1965 m. Iš S. Rimkevičiūtės archyvo

Bandant išsiaiškinti, kaip čia yra iš tikrųjų, pirmiausia pažymėtina, jog „Lokystos kraštas“ jokiuose kituose šaltiniuose neminimas. Be to, dauguma Žemaitijos administracinių vienetų pavadinimų kilę ne iš hidronimų, o iš centrinių gyvenviečių vardų (pavyzdžiui, Raseinių, Ariogalos, Kaltinėnų, Kražių kraštai) ar iš vietovardžių, reiškusių tam tikrą teritoriją (pavyzdžiui, Karšuvos žemė). Kitas dalykas, kad kelių aprašymai buvo rengiami etapais. Duomenis rinko žvalgai, daugiausia prūsai, užrašinėjo Ragainės, Įsručio komtūrai ar jų paskirti žmonės. Tekstus apibendrino, suredagavo kažkas iš Ordino didžiojo maršalo aplinkos¹⁸. Dėl tokio rengimo būdo aprašymuose prisivėlė įvairiausių netikslumų, todėl nebūtina kiekvieną čia esantį posakį „imti už gryną pinigą“. Dar pastebėtina, kad aprašymai – ne grožinis kūrinys, jų tekstas nėra labai sklandus. Aptariamasis žodis „kraštas“ (*land, lant*) siekiant tiksliai nurodyti administracinę priklausomybę ir neieškant sinonimų, viename sakinyje kartais pakartojamas ir tris kartus. Pavyzdžiui, 8 aprašyme sakoma: „*Nuo Kūtymų į Medininkų kraštą yra dvi mylios kelio, ir kai įjojama į kraštą, lieka dvi mylios iki Paršpilio, tai yra pirmoji stovyklavietė krašte*“¹⁹. Kartais terminas *land* vartojamas atsietai nuo vietovardžio, tik pabrėžiant, kad kalbama apie tam tikro administracinio vieneto teritoriją. Tarkim, 17 aprašyme sakoma, jog nuo Neroto dvi mylias reikia žygiuoti iki „*Genioto tame krašte*“²⁰. Labai tikėtina, kad ir nagrinėjamu atveju norėta pasakyti, jog atžygiavus iki Medininkų krašto, pirmą stovyklavietę bus prie

¹⁵ Biržiška V., p. 27.

¹⁶ Salys A., p. 225.

¹⁷ *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 16 („...iki Medininkų krašto, ten bus pirmą stovykla prie Lokystos, kur yra piliavietė“).

¹⁸ 39 ir 57 aprašymai išliko nesuredaguoti, t. y. tokie, kokius maršalui pasiuntė komtūrai.

¹⁹ *SRP II Wgb*, S. 670–671 („Von Cutibe in das lant czu Medenikin sint ij mile wegēs, vnd wen man ins lant sprenget, so hat vort ij mile bis czu Parsepil, das ist das erste nachtleger im lande...“).

²⁰ *SRP II Wgb*, S. 675 („Gnetin deme lande“).

Lokystos tame krašte. Taigi didesnė tikimybė, kad *Lakuste* – tai ne administracinio vieneto ar gyvenamosios vietovės, o būtent upės pavadinimas. Kita vertus, negalima visiškai atmesti tikimybės, kad posakyje „Lokystos kraštas“ skamba tam tikra užuomina į apnaikintą, Medininkų sudėtin patekusį Laukuvos kraštelį. Lokystos ir Laukuvos vietovardžiai nelietuvio ausiai skamba panašiai. Ypač jie supanašėja užrašyti pagal vokišką tradiciją. Štai Mindaugo aktuose Laukuva vadinama *Lukowe*, *Lokove*, *Loukove*²¹. Taigi redaguojant dvidešimt antrojo kelio aprašymą, Lokystos ir Laukuvos pavadinimai galėjo būti supainioti arba sutapatinti. Trečia, mažiausiai tikėtina galimybė, kad *Lakuste* – tai iki šiol neatpažintas prie Lokystos buvusios gyvenamosios vietovės vardas.

Kryžiuočių stovyklavietė prie Lokaušupio

Antrojo kelio aprašyme sustoti nakvynei rekomenduojama prie *Lakawsche*. Matyt, tai buvo ypač tinkama vieta stovyklauti ir plėšikauti, nes teigiama, kad iš stovyklavietės galima surengti grobiamąjį žygį ir vėl grįžti nakvoti į tą pačią vietą²². Kaip tinkama stovyklai vieta *Lakawsen* nurodoma ir 13 aprašyme. Vietovardis dar minimas pirmajame „*wegeberichte*“, o 9 aprašyme aiškiai pasakoma, kad *Lakawse* – tai upė (*flise*)²³. Beje, pastarasis aprašymas iš visų minėtų sudarytas seniausiai – 1385 metais.

Apibendrinus visų maršrutų duomenis, upelio geografinė padėtis nusakoma gana tiksliai – Medininkų krašte, netoli Šiauduvos, 3 mylios iki Ašvos upės, 4 mylios iki Bareikų. Vis dėlto identifikuoti aptariamą vietovardį istorikams pasisekė ne iš karto. T. Hirschas teigė, kad „be abejonės“ tai Lokysta²⁴. Juo pasekė G. Mortensen²⁵. Šią klaidą atitaisė V. Biržiška, A. Salys, H. Łowmiański ir nustatė, kad *Lakawsche* – tai Lokystos intakas Lokaušupis²⁶. Papildant šių autorių nuomonę dar galima pridurti, kad šalia pagrindinio vardo Lokaušupis tebevartojama, matyt, senesnė ir itin artima šaltinyje užfiksuotai forma Lokauša²⁷.

Kortas vėl sumaišė J. Jurginis. Jo vertimo 1, 2, 13 aprašymuose vietovardis *Lakawsche* identifikuojamas kaip „Lakaušiai“, o 9 aprašyme – praleidžiant žodį upė – „Lokaušas“²⁸. Tad suteikdamas vietovardžiui oikonimo formą, vertėjas kartu išreiškė nuomonę, kad XIV a. pabaigoje egzistavo Lakaušių kaimas. Tačiau tokia tikimybė nėra didelė. Gyvenamosios vietovės aprašymuose paprastai apibūdinamos socialine prasme – įterpiančios žodelį laukas (*feld*, *lawken*), kiemas (*dorf*, *keyme*), dvaras (*hof*), arba administracine prasme – pridėdant sąvoką kraštas (*land*). Apie šį atvejį to pasakyti negalima, atvirksčiai viename aprašyme, kaip minėta, vartojamas žodis *flise*. Be to, jokiuose kituose šaltiniuose Lakaušiai (Lokaušiai) ar panašaus vardo gyvenvietė tiriamajame regione neminima. Kita vertus, užfiksuoti prie Lokaušupio esančių pievų vardai – Lokaušas, Lokaušos, Lokaušų – sako, kad

²¹ *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. Hrsg. F. G. von Bunge. Band I. Reval, 1853. S. 345, Nr. 263; *Preussisches Urkundenbuch*. Politische Abtheilung. Bearb. von A. Seraphim. Band I. Zweite Hälfte. Königsberg, 1909, S. 33–35, nr. 39.

²² SRP II Wgb, S. 666; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 9.

²³ SRP II Wgb, S. 665, 672, 673; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 8, 13, 14.

²⁴ SRP II Wgb, S. 665. Anm. 5.

²⁵ Mortensen G, S. 62.

²⁶ Biržiška V., p. 15; Salys A., p. 221; Łowmiański H. T. II. S. 97.

²⁷ *Lietuvių kalbos instituto dabartinių vietovardžių kartoteka*; Vanagas A. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius, 1981, p. 195.

²⁸ *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 8, 9, 13, 14.

Pykaičių ažuolas,
tolumoje –
Aukštagirės kalnas,
2001 m.
Z. Juškevičiaus nuotr.

nebūtinai vokiečiai turėjo omenyje upelį²⁹. Vardu *Lakawsche* galėjo būti apibūdinta ir pieva, aikštė tinkama stovyklavietei.

Aptarus vietovardį, galima bandyti lokalizuoti ir aprašymuose taip akcentuojamą nakvynės vietą. Pradžiai pastebėtina, kad Lokaušupis – trumputis, maždaug 4 kilometrų ilgio upelis. Savo kelią jis pradeda vos piečiau Laukuvos, Degliškės kaime, o baigia įtekėdamas į Lokystą ties Treigiais³⁰. Taigi ieškojimų laukas nėra didelis – maždaug 4 kilometrų juosta palei Lokaušupį. Tačiau galima stovyklavietę lokalizuoti dar tiksliau. Čia prisimintinas nagrinėtasis 22-ojo aprašymo posakis, kad stovyklą galima įrengti „Lokystos krašte, kur yra piliakalnis“. Jau akcentuota, jog beveik nekyla abejonių, kad čia turimas omenyje Treigių piliakalnis. Papildomai pažymėtina, jog žinias apie 22 maršrutą rinko žvalgai Zadė iš Laukiškių ir Vainigedas iš Ragainės. Abu jie minimi ir tarp 13-tą maršrutą išžvalgusių asmenų. Labai tikėtina, kad žvalgai abiem atvejais rekomendavo nakvynei tą pačią jiems gerai žinomą vietą prie Lokystos, Lokaušupio ir piliakalnio. Šie duomenys atitinka Treigių kaimo žemėse esančios pievos Lokaušas geografinę padėtį – dešiniajame Lokaušupio krante, puskiometris į šiaurę nuo piliakalnio, puskiometris į rytus nuo Lokystos³¹. Labai didelė tikimybė, kad žvalgai turėjo omenyje būtent šią lanką.

Baigiant kalbą apie Lokaušupį prisimintinas 9 aprašymas, kurio pabaigą J. Jurginis išvertė taip: „*Hannus Wissen iš Klaipėdos gerai pažįsta Medininkų kraštą ir nori vesti kur karšuviečiai gyveno ir vesti iki Lokaušo upės, kuri už 1½ mylios*“³². Iš šio sakinio galima suprasti, kad prie Lokaušupio gyveno iš Karšuvos krašto pasitraukę žmonės. Tačiau šaltinio originale žodis „vesti“ nesikartoja. Antruoju atveju pasakyta *wil furen* ir čia išversta beveik teisingai, tik teksta „gražinant“ praleistas žodis „nori“. Pirmuoju atveju šaltinyje sakoma: *wil anhebin*, o žodis *anhebin* vadinamojoje „Mittelhochdeutsch“ kalboje reiškė ko nors pradžia³³. Ir dabartinėje vokiečių kalboje žodis *anheben*

²⁹ Lietuvos kalbos instituto dabartinių vietovardžių kartoteka: Vietovardžiai, užfiksuoti 1968–1973 metais.

³⁰ Lietuvos topografinis žemėlapis, lapas „Laukuva. N-34-21-AB“. M 1:50.000. Valstybinė geodezijos ir kartografijos tarnyba, 1997.

³¹ Šilalės r. Laukuvos kolūkio gamtos, istorijos ir kultūros paminklų žemėlapis. M 1:10.000. Respublikinis žemėtvarkos projektavimo institutas, 1989; Lietuvos kalbos instituto dabartinių vietovardžių kartoteka. Vietovardį 1973 m. užrašė B. Garalevičienė.

³² Lietuvos kelių aprašymai, p. 13.

³³ Matthias Lexers *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch*, 37 Auflage, Leipzig, 1986, S. 6.

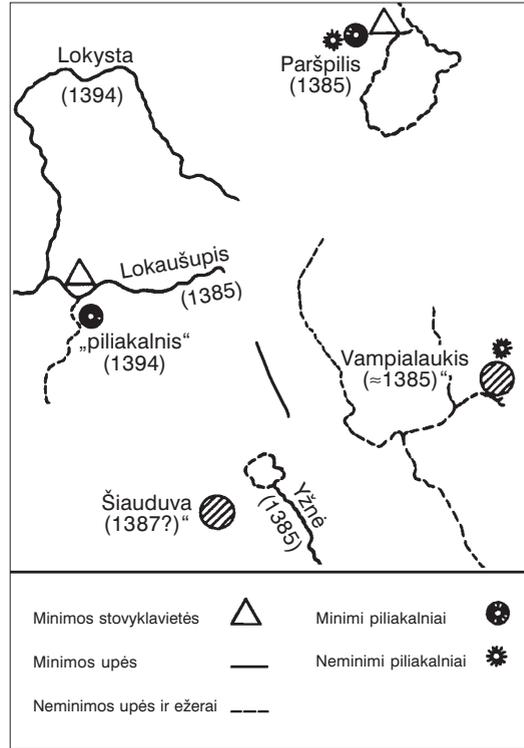
turi dvi reikšmes – „pakelti“ ir „pradėti“³⁴. Taigi dvižodį *wil anheben*, matyt, reikėtų versti „nori pradėti“. Tokiu atveju sakinytis tampa visiškai suprantamas: „H. Wissen nori pradėti nuo vietovės, kurioje gyvena karšuviečiai, o po to vesti prie Lokaušupio“. Minimas 1½ mylios atstumas, jei nukreipsime žvilgsnį nuo Treigių į pietus, iš principo atitinka kitų šaltinių duomenis apie Karšuvos krašto geografinę padėtį.

Vokiečių orientyras – Paršpilis

Pirmajame aprašyme nuo Genio to dvaro toliau siūloma žygiuoti dvi mylias iki Paršpilio (*Parssenpil, Parzepil, Barsepille*). Ši vietovė taip pat minima 5, 8, 9, 17, 23³⁵ aprašymuose. Apibūdinant 23 maršrutą papildomai nurodyta, kad čia yra piliakalnis (*borgwall*), o 17-ajame – kad tai buvusios pilies vieta (*das hus gelegin hat*). Seniausi iš paminėtų aprašymų – 8 ir 9 – sudaryti 1385 m.

Pirmasis Paršpilio vietą surado lenkų mokslininkas L. Krzywickis. Jis lokalizavo jį Burbiškių kaimo piliakalnyje prie Paršežerio³⁶. Kiti tyrinėtojai jau tik sekė jo pėdomis³⁷. Patikslinant reikėtų pastebėti, kad Burbiškiuose faktiškai yra ne vienas, o du piliakalniai ir kalva, vadinama Sargikalniu³⁸. Pirmasis piliakalnis išlikęs geriau, vadinamas Pilies kalnu; antrasis – gerokai nuartas, gal todėl net neaprašytas Lietuvos archeologijos atlase³⁹. Tačiau būtent šis kalnas tebevadinamas Parškaliu ir Paršpilis pirmiausia lokalizuotinas jame. Kita vertus, negalima atmesti galimybės, kad gynybinis kompleksas galėjo būti išsidėstęs ant dviejų kalvų, nors turėjo vieną bendrą vardą.

Paršpilis 5, 8, 9 aprašymuose nurodomas ne kaip eilinis orientyras, o kaip vieta, kurioje galima įkurti bazinę stovyklą ar „dvi naktis pabūti“. Aišku, pirmiausia tai liudija, kad buvusios pilies apylinkės tebebuvo tankiai gyvenamos, ir vokiečiai tikėjosi čia gerai paplėšikauti. Tačiau atidžiau pažvelgus į tikslų reljefinį žemėlapi matyti, kad visos pietvakarinės ir vakarinės Paršežerio pakrantės užpelkėjusios. Tik keli šimtai metrų į šiau-

Kryžiuočių karo kelių aprašymuose minimi Laukuvos apylinkių vietovardžiai. V. Almonaičio schema, 2002 m.

³⁴Križinauskas J. *Vokiečių-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius, 1992, t. 1: A–K, p. 62.

³⁵SRP II Wgł, S. 667, 671, 672, 675, 677; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 9, 12, 13, 15, 17.

³⁶Krzywicki L. *Żmudz starożytna*, Warszawa, 1906, s. 37–38; Kšivickis L. *Žemaičių senovė*. Kaunas, 1928, p. 38–39.

³⁷Biržiška V., p. 12–13; Salys A., p. 225; Nezabitauskas A. Paršo piliakalnis ir Sietuvos kūrgrinda, *Artojas* (Šilalė) 1964 09 01.

³⁸Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas, Vilnius, 1973, p. 177; Statkevičius V. Archeologijos paminklai, *Šilalės kraštas*, Vilnius, 1994, t. 1, p. 284.

³⁹*Archeologijos atlasas*, t. 2, p. 45.

rės rytus nuo Burbiškių piliakalnių yra aukštuma, kur priėjimas prie ežero geras⁴⁰. Taigi kryžiuočių stovyklos vietai parinkti didelės įtakos turėjo ir gamtinės bei geografinės vietovės ypatybės.

Pradingęs Vampialaukis

Maždaug 1385 m. sudaryto 8 maršruto aprašyme kaip orientyras pakeliui nuo Skrandėnų prie Jūros upės minima vietovė *Wunpelawkin* (*Wünpelawkin*). Toks vietovardis šiuo metu nebevertinamas. Tad norint jį lokalizuoti reikia ypač atidžiai išskaityti šaltinį. Jame nurodoma, kad nuo *Wunpelawkin* iki Skrandėnų yra 2 mylios kelio, o iki Jūros – 5 mylios⁴¹. Skrandėnai – išlikęs, maždaug 7 kilometrai į pietus nuo Varnių esantis kaimas⁴². Žygiuodami šiuo maršrutu, vokiečiai per Jūrą iš Ariškių (dab. Prysėmantai) keldavosi į Kūtymus, t. y. kažkur ties Visbarų gyvenvieta (Tauragės r. Žygaičių sen.)⁴³. Skardėnus ir Visbarus jungianti linija eina ir per Laukuvos apylinkės Bilionių kaimą, kuriame yra didelis piliakalnis⁴⁴. Tačiau T. Hirschas į šią vietovę dėmesio neatkreipė, bandė tapatinti *Wunpelawkin* su Vabalų kaimu, rytiniu Laukuvos kaimynu⁴⁵. V. Biržiška tiksliau lokalizuoti vietovės nesiryžo, „blaškėsi“ nuo Didžiųjų ir Mažųjų Vankių prie Požerės iki Vaikių Lauko kaimo, piečiau Treigių⁴⁶. A. Salys buvo konkretesnis ir *Wunpelawkin* lokalizavo dabartiniame Bilionių kaime⁴⁷.

A. Salys rėmėsi I. Sprogio sudarytu XVI a. Žemaitijos vietovardžių geografiniu žodynu, kuriame minimas žemės sklypas Vampialaukis (*Вомпулавкась, Вампулавкась*) buvęs Pajūrio valsčiuje prie Bilionių kaimo, Rungio (*возле реч. Ронги*) upelio, Salupjaunio (*Салупявнись*) brūzgyno, Kūlio (*Кулиясь*) lauko, Monteikiškės šienaujamos pievos⁴⁸. Pajūrio valsčiuje, Rungio pakrantėje buvusi Vampialaukio dirva minima ir konkrečiuose 1585–1599 m. Raseinių teismo aktuose, iš kurių, beje, vietovardžius ir išrašinėjo I. Sprogis⁴⁹. Matyt, vietovardis buvo vartojamas ir sutrumpinta forma, nes viename 1596 m. akte minimi Pajūrio valsčiaus Vampiai (*въ Вомяхъ*)⁵⁰. Nors šio dokumento originalas nebuvo surastas, ir iš aprašymo galima suprasti, kad šiuo atveju kalbama ne apie žemės sklypą, o apie gyvenamą vietovę. Tą patį sako ir 1667 m. Žemaitijos kunigaikštystės dūmų registras. Pajūrio valsčiaus sąrašė Vampialaukis (z *Wampulawka*) vadinamas bajorkaimiu (*okolica*)⁵¹.

Visi šie šaltiniai iš principo patvirtina A. Salio nuomonę, tačiau tikslesnių duomenų apie Vampialaukio vietą juose trūksta. Juolab, kad minėtų Salupjaunio, Kūlio ir Monteikiškės vietovardžių kitur neaptikta, o dabar, matyt, jau nebevertinami. Vis dėlto yra galimybė A. Salį patikslinti. Aktuose dar minimas hidronimas Rungys, o taip vadinamas upelis – kairysis Viksvės intakas ir dabar srovėna per Bilionių kaimą kiek

⁴⁰ *Sovietų kariuomenės topografinis žemėlapis*. M 1:10.000. Sudarytas 1977–1981 m. Lapai Nr. C-48-18-Г-в-4, C-47-18-Б-а-2.

⁴¹ *SRP II Wgb*, s. 671; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 12.

⁴² Biržiška V., p. 29; Salys A., p. 235.

⁴³ Plačiau apie Ariškių vietą rašoma: Almonaitis V. Kur pražuvo Ariškių pilis, *Darbai ir dienos*, Kaunas, 2000, t. 21, p. 285–293.

⁴⁴ *Archeologijos atlasas*, t. 2, p. 41.

⁴⁵ *SRP II Wgb*, S. 671. Anm. 12.

⁴⁶ Biržiška V., p. 30.

⁴⁷ Salys A., p. 242.

⁴⁸ Спрогис И. Я. *Географический словарь древней Жомойтской земли XVI столетия*, Вильна, 1888, с. 35, 61, 155, 195, 286.

⁴⁹ *Опись документов Виленскаго Центрального архива древних актовых книг*. Вып. I. Вильна, 1901, с. 178; Вып. II. Вильна, 1903, с. 131; Вып. V. Вильна, 1907, с. 100.

⁵⁰ *Опись документов Виленскаго Центрального архива древних актовых книг*. Вып. IV. Вильна, 1905, с. 180.

⁵¹ *Regesta Juramentow. Lietuvos valstybės istorijos archyvas*, f. SA, b. 3234, l. 110.

šiauriau senojo Žemaičių plento⁵². Taigi apytikriai čia, centrinėje dabartinio Bilionių kaimo dalyje, ir lokalizuotinas Vampialaukis. Tačiau tokiu atveju būtina pastebėti, kad preliminari Vampialaukio vieta – tai faktiškai pietinė Bilionių piliakalnio papėdė⁵³. Taigi Vampialaukis buvo ne eilinis kaimas, o, galima sakyti, papilio gyvenvietė. Tiesa, aprašomuoju metu pačią pilį greičiausiai jau buvo ištikęs Paršpilio ir Treigių piliakalnio tvirtovės likimas. Jeigu pilis dar būtų stovėjusi, vargu ar žvalgai būtų rekomendavę žygiuoti tiesiai į ją.

Šiauduva – taip pat Medininkų kraštas

Antrojo maršruto aprašyme linija nuo Genioto dvaro vedama į Šiauduvos kraštą (*czu Schawden in das lant*)⁵⁴. T. Hirschui šios vietovės identifikuoti nesisekė, o V. Biržiška ir A. Salys neabejodami ją susiejo su dabartiniu Šiauduvos kaimu, esančiu penketas kilometrų į pietus nuo Laukuvos⁵⁵. Tokiai identifikacijai tenka tik priartėti. Tiesa, terminas *lant* reiškia administracinį vienetą ir iš aprašymo neaišku, ar turima omenyje konkreti gyvenvietė, ar tam tikra teritorija.

Apibūdinimas *lant* anaipatol dar nesako, kad XIV a. pabaigoje tikrai egzistavo toks Šiauduvos kraštas. Aptariamuoju laiku Šiauduva galėjo būti kelių gretimų kaimų neformalus junginys. Panašių labai smulkių kraštelių „wegeberichtai“ mini ir daugiau⁵⁶. Kita vertus, per daug sumenkinti Šiauduvos negalima, nes, matyt, neatsitiktinai 1413 m. Benedikto Makros protokoluose vėl minimas *districtus Schawdan*, o XVI a. ši vietovė buvo to paties vardo valsčiaus centras⁵⁷. Taigi XIV a. pabaigoje Šiauduva atskiru administraciniu vienetu nelaikytina, tačiau prielaidos tokiam atsirasti jau formavosi.

Dar pažymėtina, kad 8, 9, 13, 23 kelių, vedusių per Ariškius ir Kūtymus, aprašymuose akcentuojama, jog Medininkų krašto ribosėjo piečiau Šiauduvos, t. y. apėmė jos apylinkes. Vadinasi, A. Salys klydo⁵⁸ nepriskirdamas Šiauduvos Medininkų kraštui.

Papildomai galima pastebėti, kad 2 aprašymas nėra datuotas, todėl ir pirmojo Šiauduvos paminėjimo metų visiškai tiksliai nurodyti neįmanoma. Tačiau 2 maršrutas veda iš esmės ta pačia kryptimi kaip ir 1-asis, kurio aprašymas sudarytas 1387 m. Tad galima spėti, kad ir Šiauduvos vardas buvo užrašytas tais pačiais metais.

Yžnė

Devintajame kelio aprašyme nurodoma, kad perkirtus Ašvos (Ašvijos) upę reikia žygiuoti iki *Questin*, t. y. Kvesčių⁵⁹. Ties šiuo kaimu pasiekama kita upė – *Esenen*⁶⁰. Šiuo atveju nekyla jokių abejonių, kad turimas omenyje Akme-

⁵² *Lietuvos topografinis žemėlapis*, lapas „Laukuva. N-34-21-AB“. M 1:50.000. Valstybinė geodezijos ir kartografijos tarnyba, 1997.

⁵³ *Archeologijos atlasas*, t. 2, p. 41, *Šilalės r. K. Požėlos kolūkio gamtos, istorijos ir kultūros paminklų žemėlapis*. M 1:10.000. Respublikinis žemėtvarkos projektavimo institutas, 1989.

⁵⁴ SRP II Wgb, S. 666; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 9.

⁵⁵ SRP II Wgb, S. 666. Anm. 1; Biržiška V., p. 11; Salys A., p. 234.

⁵⁶ Plačiau apie tai: Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais*, Kaunas, 1998, p. 78–79 (toliau – Almonaitis V. *Žemaitijos...*).

⁵⁷ *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, Ed. Z. Celichowski, Posnaniae, 1892. T. 2, S. 100; *Литовская Метрика*, Ч. 3: Книги публичных дел. Переписи войска Литовского, Пр., 1915, с. 218, 1262; Jakubowski J. *Mapa Wielkiego Księstwa Litewskiego w połowie XVI wieku*, Kraków, 1928; Salys A., p. 234.

⁵⁸ Salys A., p. 225–226, 234.

⁵⁹ SRP II Wgb, S. 671. Anm. 7; Salys A., p. 220; Biržiška V., p. 29.

⁶⁰ SRP II Wgb, S. 672 („von Aswee czu Esenen dem vlize vfs velt Questin ij mile“); *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 13.

nos intakas Yžnė⁶¹. 6 ir 7 aprašymuose Yžnė minima ir kitokiame kontekste. Apibūdinant kelią į Kaltinėnų kraštą, Ašvietės šventojo miško link, čia minimas vietovardis *Jensetilde* – Yžnės tiltas⁶². Nors visais šiais atvejais upė minima Kaltinėnų krašto vietovardžių fone, tačiau Yžnė išteka iš Dievyčio (Dyvyčio) ežero, esančio prie Šiauduvos. Todėl galima teigti, jog 1385 metais „wegeberichtuose“ paminėtas dar vienas Laukuvos apylinkių hidronimas.

Geniotas gyveno kitur

1, 9, 10, 17, 22 maršrutų aprašymuose pakeliui į Medininkų kraštą minima vietovė *Gnethen*, *Gnetin*, *Gnetinhofe*⁶³. Priežodžiu *hof* kituose aprašymuose apibūdinamos valdovui ar patiems žymiausiems didikams priklausiusios vietovės, gerai įtvirtintos gyvenvietės. Kai kuriose jų (pavyzdžiui, Alytuje, Punioje) iki šios dienos išlikę stambūs piliakalniai⁶⁴. Akivaizdu, kad ir šiuo atveju kalbama ne apie paprastą bajoro kiemą, o apie ūkinį kompleksą su piliaviete – Genioto dvarą. Beje, tai vienintelė tokiu svariu žodžiu kryžiuočių karo kelių aprašymuose apibūdinta Vakarų Lietuvos gyvenvietė⁶⁵.

V. Biržiška Geniotą sutapatino su Treigiais⁶⁶. Nors tokia nuomonė pasekėjų, berods, nesusilaukė, tačiau ji nebuvo ir argumentuotai paneigta. Todėl tenka bent dabar pastebėti, kad V. Biržiškos lokalizacijai prieštarauja daugumoje aprašymų pateikti geografiniai duomenys.

Pirmajame aprašyme nurodoma, jog Genioto dvaras pasiekiamas nužygiavus keturias mylias nuo Bareikų (kaimo prie dabartinės Švėkšnos) Paršpilio link. Antrojo maršruto aprašyme sakoma, kad nuo minėtų Bareikų iki Jūros – trys mylios⁶⁷. Sulyginus šiuos duomenis išeina, kad Genioto reikia ieškoti maždaug mylią (7,4 km) į rytus nuo Jūros upės. Tačiau matuojant iki Treigių, net ir tiesia linija, susidaro apie 16 km arba daugiau nei dvi mylios. Pirmąjį maršrutą apibūdinančiame tekste nurodomas dar vienas atstumas: sakoma, jog nuo Genioto iki Paršpilio – dvi mylios. Tačiau nuo Treigių piliakalnio iki Burbiškių piliakalnių, net ir kiek pavinguravus, tesusidaro viena mylia. Be to, tokiam tapatinimui visiškai prieštarauja 22 kelio aprašymas, kuriame sakoma, kad nuo Genioto iki Lokystos – daugiau nei mylia kelio. O Treigių kaimas kaip tik ir yra prie šios upės. Jau vien iš šių pavyzdžių akivaizdu, kad Genioto dvaro reikia ieškoti kitur. Tikėtina, kad V. Biržišką suklaidino 9-ojo kelio apibūdinimas, kur teigiama, kad Geniotas gyvena pakeliui nuo Lokaušupio į Paršpilį⁶⁸. Tačiau šiuo atveju aprašymas labai sutrumpintas, iš esmės nurodoma tik kryptis ir labai didelė tikimybė, kad apibendrinant žvalgo suteiktą informaciją buvo suklysta – Geniotas gyveno vietovėje, pasiekiamoje žygiuojant Lokaušupio link.

G. Mortensen buvo pirmoji, kuri aptariamąją gyvenvietę tapatino su Genioto kaimu, rytiniu Kvėdarnos miestelio kaimynu⁶⁹. Tokia pat nuomonė išreiš-

⁶¹ SRP II Wgb, S. 671. Anm. 7; Salys A., p. 211–212; Biržiška V., p. 29.

⁶² SRP II Wgb, S. 668, 669; Lietuvos kelių aprašymai, p. 10, 11.

⁶³ SRP II Wgb, S. 664, 672, 675, 677; Lietuvos kelių aprašymai, p. 8, 13, 15, 16.

⁶⁴ SRP II Wgb, S. 698; Lietuvos kelių aprašymai, p. 33; Archeologijos atlasas, t. 2, p. 27, 141.

⁶⁵ Plačiau apie sąvoką *hof* ir jos santykį su *dorf*: Almonaitis V. *Žemaitijos...*, p. 68–69; ten esantis teiginys, kad „didikų dvarų (*hof*) Žemaitijoje aprašymai nemini“, yra klaidingas.

⁶⁶ Biržiška V., p. 9–11, 16.

⁶⁷ SRP II Wgb, S. 664–665; Lietuvos kelių aprašymai, p. 8.

⁶⁸ SRP II Wgb, S. 672 („...von Lakowse czu Parsepil ij mile, doczwischin wonet Gnete...“); Lietuvos kelių aprašymai, p. 13.

⁶⁹ Mortensen G., S. 61.

kė ir A. Salys⁷⁰. Genioto kaimo padėtis iš principo tikrai atitinka aprašytąją situaciją (per jo laukus, beje, teka upeliukas Geniotalis). Tiesa, nuo Jūros iki vakarinės šio kaimo ribos tebus apie 3 km, t. y. pusmylis kelio. Tačiau ir šiandien Geniotas – didelis kaimas, nuo šiaurvakarinio iki pietrytinio laukų galo susidaro 4,5 km⁷¹. Taigi jei skaičiuosime nuo kaimo vidurio, atstumas iki upės bus jau penki kilometrai. Genioto kaimo padėtis atitinka ir 22 aprašyme nusakytą situaciją – nuo Kūtyimų iki Genioto kaimo tiesia linija yra apie 12 km, tačiau vingiuojant to meto keliais ir susidarydavo minimos dvi mylios. Pritariant A. Saliui vertėtų papildomai pažymėti, kad vos keli šimtai metrų nuo pietvakarinio Genioto kaimo kampo, Kvėdarnos kaimo (ne miestelio) galulaukėje, dešiniajame Vėžaus upelio krante dunkso vadinamasis Pavėžio piliakalnis⁷². Jo dydis ir formos sako, kad čia galėjo būti įrengta nedidelė pilaitė, didžiūno rezidencija. Didelė tikimybė, kad tai ir yra Genioto dvaro centras, o dabartinis Genioto kaimas išsidėstęs šio didžiūno valdytose žemėse.

O kur gi ta Laukuva?

Istoriografijoje pasitaiko teiginių, kad aprašymuose minima ir Laukuva⁷³. Sekdamas anksčiau rašiusiais, atitinkamą informaciją keliuose mokslo populiarinimo straipsniuose pateikė ir šio teksto autorius⁷⁴. Tačiau, kaip jau buvo pažymėta, aprašymuose minimi ir į Laukuvos vietovardį panašūs pavadinimai *Lakuste* bei *Lakawse* reiškė visai kitus objektus, pro Laukuvą tekančią upę Lokystą ir jos intaką upelį Lokaušupį. Atidžiai perskaičius visus į tiriamą regioną nukreiptus aprašymus, galima įsitikinti, kad Laukuvos vardas aptinkamas tik 13-ojo maršruto pavadinime⁷⁵. Tačiau tekstų originalai pavadinimų neturi. Juos suteikė šaltinio rengėjas ir skelbėjas T. Hirschas⁷⁶. Jis tam tikra prasme tapatino 13 aprašyme minimą *Lakawsen* su Laukuva⁷⁷, todėl šį vietovardį panaudojo ir antraštėje. Taigi tenka daryti išvadą, kad kryžiuočių karo kelių aprašymuose Laukuva neminama.

Pietinės ir pietvakarinės Medininkų krašto ribos

Aprašymuose pateikiama gana konkrečių žinių ir apie pietines bei pietvakarines Medininkų krašto ribas. Nustatyti jas aktualu pirmiausia todėl, kad išsiaiškintume Laukuvos apylinkės gyvenviečių administracinę priklausomybę. Taip pat tikėtina, kad šios ribos iš principo sutapo su XIII a. egzistavusios, vėliau į Medininkus integruotos Laukuvos žemės ribomis. Tad nagrinėjant XIV a. situaciją galima atstatyti ir XIII a. administracinės struktūros kontūrus.

Aiškiausiai pietinė Medininkų riba užfiksuota 8 ir 9 aprašymuose. Juose nurodoma, jog nuo Kūtyimų iki Medininkų krašto ribos reikia žygiuoti dvi mylias, o po to dar lieka 2 mylios iki Paršpilio⁷⁸.

⁷⁰Salys A., p. 225.

⁷¹Lietuvos TSR Šilalės raj. gyvenamųjų vietovių schema 1987 01 01 būklei. M 1:10.000. Respublikinis žemėtvarkos projektavimo institutas, Kauno kartografijos skyrius.

⁷²Archeologijos atlasas, t. 2, p. 132.

⁷³Nezabitauskas A. Laukuva, *Artojas* (Šilalė). 1964 04 25, nr. 50; Miškinis A. Laukuva, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, Vilnius, 1986, t. 9, p. 48.

⁷⁴Almonaitis V., Lokysta, *Mūsų gamta*, 1991, nr. 5, p. 17; Almonaitis V. Kur žemaičiai kryžiuočių laukė: Laukuva ir jos apylinkės, *Žalioji Lietuva*, 1999 11, nr. 19 (113), p. 9.

⁷⁵SRP II Wgb, S. 673; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 14.

⁷⁶SRP II Wgb, S. 662–664; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 7.

⁷⁷SRP II Wgb, S. 665. Anm. 5, S. 673. Anm. 12.

⁷⁸SRP II Wgb, S. 670–672; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 12–13.

Iš esmės taip pat geografinė situacija apibūdinta ir ta pačia kryptimi vedančiuose 13 ir 23 aprašymuose. Tik 14 maršruto apibūdinime sakoma, kad nuo Kūtytų „iki krašto“ (be abejonės – iki Medininkų krašto) tėra viena mylia⁷⁹. Tačiau pastarasis aprašymas tarp visų minėtųjų yra pats neišsamiausias ir, matyt, pats netiksliausias.

Minėtasis Kūtytų kaimas išlikęs – yra keli kilometrai į pietus nuo Šilalės. Kaip jau minėta, Paršpilio vieta taip pat tiksliai žinoma. Lieka tik nustatyti, kur buvo pusiaukelė tarp šių dviejų atskaitos taškų. Nubrėžus liniją paaiškėja, kad Medininkų krašto riba ėjo maždaug apie šešis septynis kilometrus piečiau Laukuvos, ties naujuoju Žemaičių plentu.

Šį rezultatą galima patikrinti remiantis dvyliktojo maršruto duomenimis. Jame nurodoma, kad Medininkų kraštas prasideda dvi mylios nuo Vingininkų (*Wingenveld*) kaimo⁸⁰. Vingininkų kaimas taip pat išlikęs – yra prie pat Šilalės. Atmatavus nuo jo dvi mylias į šiaurę, tenka sustoti iš esmės toje pačioje vietoje, gal tik kokie 1–2 kilometrai šiauriau.

Pietinės Medininkų krašto ribos fiksuojamos ir 5, ir 11⁸¹ aprašymuose. Šiems maršrutams duomenis rinko kiti žvalgai ir jie eina kiek kita kryptimi nei aptartieji. Juose siūloma žygiuoti iki Jūros ir Bikavos santakos, o penktajame aprašyme – ir toliau, iki Paršpilio. Abiejuose aprašymuose nurodoma, kad nuo šių upių iki Medininkų krašto ribos – trys mylios kelio. Penktajame aprašyme dar sakoma, kad įžygiavus į kraštą, iki Paršpilio lieka tik viena mylia.

Bikava į Jūrą įteka ties Žvingiais. Sujungus šį atskaitos tašką su Paršpiliu, atmatavus apytikriai tris mylias, vėl atsiduriame ties naujojo Žemaičių plento linija ar vos šiauriau. Taigi iš principo ir šių maršrutų duomenys sutinka su aptartais. Tiesa, penktojo aprašymo nuoroda, kad nuo krašto ribos iki Paršpilio lieka tik viena mylia, nesutampa su aptartųjų 8, 9, 23 maršrutų žiniomis, kur kalbama apie 2 mylias. Tačiau tokia paklaida visiškai suprantama, juolab, kad žygiuojant nuo ribos iki Paršpilio visiškai tiesiai dvi mylios ir nesusidaro.

Aprašymuose minimos ir pietvakarinės Medininkų krašto ribos, tačiau šiuo atveju žinios kiek prieštaringos. Dešimtajame aprašyme, nors pasakoma nelabai aiškiai (*in das land czu Medeniken czu Gnetin*), Medininkams priskiriamas ir Genioto dvaras. Remdamasis šiuo šaltiniu H. Łowmiański teigė, kad Geniotas buvo labiausiai į pietvakarius nutolusi šio administracinio vieneto gyvenvietė⁸². Tačiau toks teiginys kelia abejonių, nes 22 aprašyme aiškiai pasakyta, jog nuo Genioto kiemo iki Medininkų krašto – dar mylia kelio⁸³. Toks variantas atrodo įtikimesnis. Jei, tarkim, manysime, kad mylia kelio (7,4 km) atitinka 5–6 km tiesia linija, tai žygiuojant nuo Genioto Treigių link (taip nukreiptas maršrutas), viena mylia susidaro maždaug prie Alkupio kaimo. Faktiškai vėl išeiname į tą pačią liniją, kurią užbrėžia naujasis Žemaičių plentas. Kita vertus, negalima atmesti tikimybės, kad pietvakarių kryptimi Medininkų ribos siekė ir Jūros pakrantes. Mat to paties laiko šaltiniuose žinių apie kokį kitą šiame Žemaitijos pakrastyje egzistavusį administracinį vienetą nėra. Tad Genioto dvaro apylinkės

⁷⁹ SRP II Wgb, S. 673, 677; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 14, 17.

⁸⁰ SRP II Wgb, S. 673; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 14.

⁸¹ SRP II Wgb, S. 667, 673; *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 9, 13.

⁸² Łowmiański H. T. II. S. 81.

⁸³ SRP II Wgb, S. 677 („von Kutenfelde bis ken Gnetin hofe ij mile gutis wegis vnd vordan j mile bis in das land czu Medeniken“); *Lietuvos kelių aprašymai*, p. 16.

galėjo atsidurti bent jau Medininkų įtakos zonoje. Tiksliau į šį klausimą remiantis vien tik „wegeberichtų“ žiniomis atsakyti neįmanoma.

Viso to, kas pasakyta, turėtų pakakti teiginiui, kad Medininkų krašto pietinės ir pietvakarinės ribos ėjo apytikriai 6–8 kilometrai į pietus nuo dabartinės Laukuvos miestelio vietos.

Nagrinėjant vokiečių karo kelių aprašymus galima aptikti ir ribą tarp Medininkų bei Kaltinėnų kraštų. Tačiau tam reikia atidžiai išnagrinėti ir maršrutus, vedusius į Akmenos aukštupio regioną. Tai atskiras didelės apimties darbas.

Ar dirvonavo Laukuvos laukai XIV amžiaus pabaigoje?

Kaip jau matėme, maršrutų, kirtusių Laukuvos apylinkes, aprašymuose kaip orientyrai daugiausia nurodomos upės bei buvusios piliavietės. Šešių kilometrų spinduliu nuo dabartinės Laukuvos centro faktiškai minimos tik dvi gyvenvietės – Vampialaukis ir Šiauduva. Aišku, pirmiausia tai liudija, kad gynybinis krašto pajėgumas buvo sumažėjęs. Tačiau kyla ir toliau siekiantis klausimas – ar tai reiškia, kad pietinė Medininkų krašto dalis XIV a. pabaigoje jau buvo vokiečių tiek nusiaubta, kad kaip ir kaimyninė Karšuva virto pusiau dykra?

Atsakant pirmiausia prisimintina į aptariamą regioną nukreiptų maršrutų gausa: 5, 13, 22, 23 maršrutai čia ir baigiasi, t. y. pasiekti Laukuvos apylinkes buvęs galutinis šių žygių tikslas. O 1, 2, 8, 9, 17 maršrutai tęsiami toliau, tačiau juose vietovės prie Lokaušupio, ypač prie Paršpilio, apibūdinamos kaip tinkamos plėšikavimui. Taigi vokiečiai tikėjosi, kad pasiekę Lokystą jie turės gerą grobį. Tai reiškia, kad kraštas dar tebebuvo tankiai gyvenamas.

Svarbiausios išvados

1. Labiausiai tikėtina, kad 22 kelio aprašyme minimas vietovardis *Lakuste* – tai ne administracinio vieneto ar gyvenamosios vietovės, o Lokystos upės pavadinimas.

2. Aprašymuose 1, 2, 9, 13 sutinkamas vietovardis *Lakawsche*, *Lakawsen* – tai kiek iškreiptas upelio Lokaušupio (Lokaušos) vardas. Tikėtina, kad kai kuriais atvejais turėta omenyje ir netoli Treigių piliakalnio – Lokaušupio pakrantėje – buvusi pieva, kurią vokiečių žvalgai nurodė kaip tinkamą nakvynei vietą.

3. Keliuose maršrutuose minimas Paršpilis pirmiausia tapatinamas su antruoju Burbiškių piliakalniu ir dabar tebevadinamu Parškaliu. Kaip stovyklavietei tinkama vieta greičiausiai buvo nurodoma aukštuma, esanti keli šimtai metrų į šiaurės rytus nuo jo.

4. Išnykusi Vampialaukio gyvenvietė lokalizuotina centrinėje Bilionių kaimo dalyje, pietinėje piliakalnio papėdėje, prie Rungio upelio.

5. XIV a. pabaigoje Šiauduva atskiru administraciniu vienetu dar nelaikytina, tačiau prielaidos tokiam atsirasti jau formavosi.

6. Bandymai lokalizuoti šaltinyje minimą Genioto dvarą Treigiuose neturi pagrindo. Šis vietovardis sietinas su Genioto kaimu prie Kvėdarnos ir netoliese esančiu Pavėžio piliakalniu.

7. Pati Laukuva aprašymuose neįvardijama.

8. Kryžiuočių karo kelių aprašymuose iš viso minimi bent šeši Laukuvos apylinkių vietovardžiai: Šiauduvos ir Vampialaukio gyvenvietės, Lokystos ir Yžnės upės, Lokaušupio upelis, Paršpilio piliakalnis. Minimas, tačiau tikriniu vardu neįvardytas ir Treigių piliakalnis.

9. Pietinės ir pietvakarinės Medininkų krašto ribos ėjo apytikriai 6–8 kilometrai į pietus ir pietvakarius nuo Laukuvos. Šiauduva ir Vampialaukis, Lokystos ir Yžnės aukštupiai, Lokaušupis, Paršpilis įėjo į Medininkų krašto sudėtį.

10. Maršrutų, vedusių į pietinę Medininkų krašto dalį, aprašymuose kaip orientyrai daugiausia nurodomos upės bei buvusios piliavietės, tačiau kiti duomenys rodo, kad XIV a. pabaigoje Laukuvos apylinkės tebebuvo tankiai gyvenamos.

Straipsnis „Versmės“ leidykloje gautas 2002 09 09, spaudai parengtas 2005 06 23. Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ monografijoje „Laukuva“ I dalis, Vilnius, *Versmė*, 2005, p. 171–183 (vyriausiasis redaktorius sudarytojas Virginijus Jocys). Straipsnis interneto svetainėje www.ilt.lt skelbiamas nuo 2007 09 05.